

Eindrapportage CityLab010 project Met Taal Vooraan: Taalverrijking op de VVE

Dr. Karin Neijenhuis
Lector Zorg voor Communicatie en projectleider

21 november 2018

praktijkgericht **onderzoek**

zoloro
zorggroep logopedie rotterdam

**Kenniscentrum
Zorginnovatie**

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Opzet van het project	5
2.1. Opzet van de training	5
2.2. Deelnemers aan de training	5
2.3. Inhoud van de training	5
2.4. Evaluatie van de training: praktijkgericht onderzoek	6
2.4.1. Deelvraag 1: Verschillen in het communicatief gedrag van PM'ers	6
2.4.2. Deelvraag 2: Ervaringen van de PM'ers	7
3. Vervolg op 'Met Taal Vooraan'	9
4. Publicaties en presentaties	10

Als je met taal vooraan wil staan, moet je vroeg beginnen. In dit CityLab project is een eerste versie ontwikkeld en geëvalueerd van de training 'Met Taal Vooraan'. Deze training stelt pedagogisch medewerkers in staat om de taal van kinderen in de voorschoolse leeftijd op optimale wijze te stimuleren. Zij leerden interactiebevorderende en taaluitbreidende strategieën in te zetten om communicatieve redzaamheid van hun leerlingen te bevorderen. Ze werden hierin gecoacht door een logopedist.

Het huidige project is in september 2017 gestart met een 1-jarige subsidie van CityLab010. Hierbij werken de logopedisten van ZOLORO (Zorggroep Logopedie Rotterdam, vertegenwoordigd door logopedist Gaby vd Venne) samen met Hogeschool Rotterdam, Kenniscentrum Zorginnovatie (lector Zorg voor Communicatie Karin Neijenhuis en docent-onderzoeker Annelies Halm). Er hebben diverse studenten van de opleiding logopedie en één student Social Work meegewerkt aan delen van het project. Doel van het project was om een training te ontwikkelen en uit te voeren, waarbij logopedisten middels coaching bijdragen aan de professionalisering van pedagogisch medewerkers (PM'ers) op het gebied van taalstimuleringsstrategieën. Door taalstimulering te integreren in de dagelijkse bezigheden kunnen PM'ers hun leerlingen optimale mogelijkheden bieden om hun taalvaardigheden te vergroten. De opbrengsten van de training zijn geïnventariseerd middels praktijkgericht onderzoek.

1. Inleiding

Taal wordt geleerd tijdens alledaagse activiteiten. Voor kinderen in de voorschoolse leeftijd geldt, dat ouders en pedagogisch medewerkers (op kinderopvang, peuterspeelzaal, Voor- en Vroegschoolse Educatie oftewel VVE) hiervoor belangrijke sleutelfiguren zijn. Naast het geven van het goede voorbeeld (modelleren) kunnen zij ook het kind ondersteunen in zijn taaluitingen (faciliteren). Dit modelleren en faciliteren van taal verloopt meestal automatisch. Bij kinderen die risico lopen op een taalachterstand (bijv. vanwege een minder taalrijke omgeving thuis) is het bewust toepassen van deze taalleer-strategieën extra belangrijk, zodat latere problemen kunnen worden voorkomen. Een pedagogisch medewerker die zich bewust is van het belang van goed taalaanbod en bovengenoemde strategieën kan toepassen in de dagelijkse communicatie met kinderen, kan hiermee ongewenste taalachterstanden helpen voorkomen. In Rotterdam past deze aanpak binnen het beleidskader 'Met taal versta je elkaar'¹; het aantal laaggeletterden wordt immers verminderd door middel van preventie van taalachterstanden. Ook sluit dit naadloos aan op het voorstel in de notitie 'De 10 voor Taal'²; hierin wordt reeds benadrukt dat de taalopleiding van medewerkers van VVE's aanvulling behoeft. De in dit project ontwikkelde training past prima in punt 4 van de notitie, waar een extra certificering wordt voorgesteld op dit gebied.

Logopedisten hebben expertise in het signaleren, onderzoeken en behandelen van taalstoornissen bij kinderen³. Hierbij hoort ook het bewust toepassen van interactie-strategieën om de taalvaardigheid van het kind te verbeteren. Zij kunnen andere professionals trainen en coachen in deze vaardigheden, om de normale taalverwerving te stimuleren. Hiermee verkrijgen deze andere professionals ook de sensitiviteit om te signaleren wanneer de taalontwikkeling verstoord verloopt; in dat geval kan de logopedist ingeschakeld worden om specialistische begeleiding te bieden.

Zoloro ('Zorggroep Logopedie Rotterdam') is een vereniging van en voor eerstelijns logopedisten in de regio Rotterdam⁴. De bijna 50 leden van Zoloro ondersteunen elkaar bij de uitvoering en de profilering van het vak logopedie. Met Zoloro vergroten zij hun "slagkracht" om samen te werken met en aanspreekpunt te zijn voor organisaties binnen en buiten de zorg; zo ook op het gebied van (het voorkomen van) taalontwikkelingsstoornissen. Zij willen de Rotterdamse kinderen graag de best mogelijke taalstimulering bieden en willen hiervoor een nieuwe dienst ontwikkelen: training en coaching van pedagogisch medewerkers op het gebied van taalstimulering. Deze training is enerzijds gericht op kennis van normale en afwijkende taalverwerving, maar grotendeels op het leren toepassen van taalstimulerende strategieën. In de opleiding tot

¹ Beleidskader 2015-2019 'Met taal versta je elkaar', Gemeente Rotterdam

² Notitie 'De 10 voor Taal; Tien actiepunten voor een Rotterdam zonder taalachterstand' gepresenteerd door GroenLinks, PvdA, NIDA, VVD, april 2017

³ Cox, E., Nannes, R., Schulte M., Vakgroep Logopedie GGD Nederland (2016). Position Paper 'Preventieve Logopedie'. Woerden: NVLF.

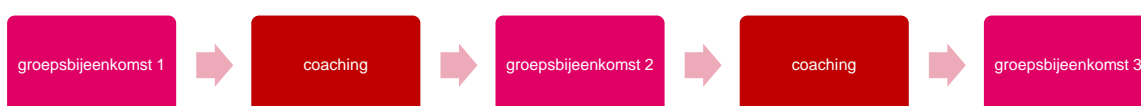
⁴ Zie ook www.zoloro.nl

pedagogisch medewerker is spraak/taalontwikkeling onderdeel van de leerstof. Toch geven pedagogisch medewerkers geregeld aan in meerdere of mindere mate handelingsverlegen te zijn om de vertaalslag te maken van theorie naar praktijk. Logopedisten krijgen van hen regelmatig vragen als "Wat kan ik met dit kind in de klas doen?", "Hoe doe ik dit zonder andere kinderen in aandacht tekort te doen?" De logopedist geeft adviezen en tips, maar dan nog blijkt het omzetten in handelen lastig. Juist hier zit de kracht van de coaching op de werkvloer; hier worden de strategieën immers toegepast. Logopedisten hebben reeds uitgebreide ervaring met het coachen van ouders in alledaagse communicatieve situaties; het toepassen van strategieën leert men het best door zelf doen en niet door alleen uitleg. Ditzelfde geldt voor de pedagogisch medewerker.

2. Opzet van het project

2.1. Opzet van de training

De onderstaande figuur illustreert de beoogde opeenvolgende activiteiten in de training:

- Groepsbijeenkomsten: 3 bijeenkomsten van 2 uur voor maximaal 10 cursisten
Deze bijeenkomsten bestaan uit kennisoverdracht (kort) en intervisie met video-feedback (naar aanleiding van video-opnames van de deelnemers zelf).
- Coaching 'on-the-job'
De cursist past de geleerde strategieën toe tijdens de dagelijkse activiteiten met kinderen, de logopedist is aanwezig op de werkplek en geeft feedback.

Deze beoogde opzet is zoveel mogelijk gevolgd. Zie ook bijlage 1 voor een uitgebreidere beschrijving. De groepsbijeenkomsten konden niet voor alle cursisten in de training tegelijk worden uitgevoerd en werden daarom per locatie uitgevoerd. Ook is een aanpassing gedaan in de coaching. Het initiële idee om PM'ers een activiteit voor te laten bereiden, dit voorafgaand met de logopedist te delen om vervolgens gericht op de groep met 1 of enkele kinderen aan de slag te gaan bleek niet de beste keuze. Enerzijds omdat het druk opleverde voor de PM'ers: druk qua tijdsinvestering naast dagelijkse doorlopende werkzaamheden. Ook gaf het prestatiedruk. Anderzijds was een voorbereide activiteit moeilijk in te passen in de dagelijkse gang van zaken op de groep.

In overleg met de PM'ers is gekozen meer in te spelen op de momenten die zich op de groep voordoen en de PM'ers hierop de coachen. Dit werd door de PM'ers als prettig ervaren, omdat het goed aansluit bij hoe het gaat op de groep.

Desondanks denkt de logopedist dat een tussenvorm mogelijk moet zijn om nog meer uit de coaching momenten te halen. Een lijst met voorgenomen aanpassingen van de training (opgesteld door de logopedist-trainer) is te vinden in bijlage 2.

2.2. Deelnemers aan de training

De training is uitgevoerd bij negen pedagogisch medewerkers, werkzaam op drie verschillende VVE-locaties, die ondergebracht zijn bij twee organisaties, gevestigd in Rotterdam.

- De Woelwaters/ Kleine Prinses, Stichting Groeibriljant (3, resp. 2 PM'ers)
- Theresiaschool, RVKO (2 PM'ers)
- De Schakel, RVKO (2 PM'ers)

2.3. Inhoud van de training

De inhoud van de training is gebaseerd op literatuuronderzoek naar bewezen effectieve interventies uit de internationale literatuur (zie bijlagen 3 en 4). Dit resulteren in het formuleren van drie typen gedragingen: twee bevorderende strategieën en een categorie belemmerende gedragingen:

Interactie uitlokkende strategieën: richten, vertragen, beurtgedrag, vragen.

Taaluitbreidende strategieën: benoemen, variëren, verbeteren, verlengen.

Interactiebelemmerende gedragingen: niet richten, niet vertragen, stellen van testvragen, gesloten vragen, retorische vragen, vragen die druk uitoefenen.

De gedragingen zijn toegelicht in de cursushandleiding (Van de Venne, Halm & Neijenhuis, 2018) en als handvat gebruikt tijdens de coachingssessies en nabesprekingen van de video-opnames.

2.4. Evaluatie van de training: praktijkgericht onderzoek

Door middel van praktijkgericht onderzoek werden de opbrengsten van de training 'Met Taal Vooraan' in kaart gebracht. Hierbij zijn de volgende hoofdvraag en deelvragen opgesteld:

Hoofdvraag: 'Wat is de opbrengst van de training 'Met Taal Vooraan' op het communicatieve gedrag van de PM'ers?'

Deelvraag 1: 'Welke verschillen zijn waar te nemen in het communicatief gedrag van PM'ers na de training 'Met Taal Vooraan?'

Deelvraag 2: 'Wat is de mening en ervaring van de PM'ers over de training 'Met Taal Vooraan?'

2.4.1. Deelvraag 1: Verschillen in het communicatief gedrag van PM'ers

Om deelvraag 1 te beantwoorden is het belangrijk om het verschil in vaardigheden voor en na de training 'Met Taal Vooraan' in kaart te brengen. Het design van dit deel van het onderzoek is daarom quasi-experimenteel met voor- en nameting, zonder controlegroep of randomisatie. Deze manier van onderzoeken wordt binnen de literatuur vaker gebruikt wanneer het gaat om het meten van gedragingen om zo de effecten van een training aan te tonen (Girolametto, Weitzman, Van Lieshout, & Duff, 2000) & Girolametto & Weitzman, 2002 & Cabell, et al., 2011 & Piasta, et al., 2012 & McDonald, et al., 2015 & Jilink, Fukkink, & Huijbregts, 2016 & Justice, Jiang, & Strasser, 2018).

Zowel voorafgaand als aan het einde van de 10 weken training werden (met uitdrukkelijke toestemming van de PM'ers én de ouders van de kinderen) video-opnamen gemaakt volgens een vastgesteld protocol. Dit resulteerde in 18 video-opnames van elk ongeveer 10 minuten. De 26 (!) vooraf geformuleerde gedragingen, die tevens in de training aan bod zijn gekomen, zijn verwerkt in een videobeoordelingsinstrument. Dit instrument is toegepast door een groep van 5 studenten logopedie (Van den Bogart Nunez et al., 2018). Hun opdracht was om, na een uitgebreide instructie (kalibratie vooraf), elke video-opname minimaal met drie beoordelaars te scoren. Vanwege tijdgebrek is het niet mogelijk gebleken om alle video's hiermee te beoordelen.

Statistische analyses gaven aan, dat de verschillen tussen de drie beoordelingen te groot waren (dwz er was een lage interbeoordelaarsbetrouwbaarheid), waardoor het huidige videobeoordelingsinstrument niet bruikbaar is om verschillen tussen voor- en nameting te kunnen berekenen.

In september 2018 is een nieuwe groep studenten gestart om met een aangepast videobeoordelingsinstrument opnieuw een beoordeling te verrichten. Het aantal scoringsitems is verkleind van 26 naar 12, hetgeen de scoringsduur per video aanzienlijk zou moeten verkleinen. Ook

is er veel aandacht besteed aan een goede kalibratie van de beoordelaars vooraf, waardoor de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid hoger zou moeten zijn. Naar verwachting worden de resultaten hiervan in januari 2019 bekend.

Kort samengevat: op basis van de tot nu toe uitgevoerde analyses is het nog niet mogelijk om op kwantitatieve wijze te bepalen of er verschillen waarneembaar zijn in communicatief gedrag van de getrainde PM'ers.

2.4.2. Deelvraag 2: Ervaringen van de PM'ers

Om de ervaring van de PM'ers met de training 'Met Taal Vooraan' in kaart te brengen zijn er in juni 2018, ruim na het afronden van de training, semigestructureerde interviews afgenomen bij 8 van de 9 PM'ers. Eén persoon viel af vanwege wisseling van werkplek. De interviews zijn afgenomen aan de hand van een vooraf opgesteld interviewprotocol. De interviews zijn, met toestemming van de medewerkers zelf, opgenomen, letterlijk getranscribeerd en vervolgens anoniem verwerkt. Bij één persoon is, op eigen verzoek, geen opname gemaakt maar is een samenvatting gemaakt van het gesprek. Deze samenvatting is, na controle door de geïnterviewde, meegenomen in de analyses. Onderwerpen waarop de PM'ers bevroegd zijn, waren:

- Ervaringen met de training in het algemeen
- Inhoud van de training
- Samenwerking met de logopedist-coach
- Organisatie van de training
- Verwachtingen van de training vooraf
- (Leer)opbrengsten

De kwalitatieve analyse leverde 7 thema's op, waar de ervaringen van de PM'ers in konden worden ondergebracht:

- Belemmerende factoren (tips)
- Bevorderende factoren (tips)
- Meerwaarde van 'Met Taal Vooraan' ten opzichte van andere trainingen
- Wensen
- Organisatie van de training
- Verwachtingen van de training vooraf
- (Leer)opbrengsten

In het algemeen waren de deelnemers zeer positief over de training. Het gebruiken van video-opnames ten behoeve van coaching werd als leerzaam, maar ook als spannend en confronterend ervaren. Ook bleek de organisatie niet op elke locatie even soepel te zijn verlopen. Dit bleek vooral samen te hangen met de voorbereiding door het lokale management. Over de logopedist-coach was men unaniem zeer enthousiast, zowel over de organisatie, als over de inhoud en de manier van werken tijdens de coachingssessies.

Als meerwaarde van de huidige training werd genoemd dat "Met Taal Vooraan" een andere kijk biedt op taal, anders dan andere taaltrainingen. Vele medewerkers gaven aan al meerdere taaltrainingen te hebben gevolgd. Deze bleek toch een aanvulling te zijn. De 'andere kijk' werd vaker benoemd; de coachende manier van werken was hier duidelijk aan de orde. De logopedist gaf geen rechtstreekse aanwijzingen, maar was als rolmodel aanwezig op de achtergrond.

De genoemde leeropbrengsten waren divers. Het ging hierbij vaak om bewustwording van mogelijkheden om kinderen meer te kunnen laten spreken. Men gaf aan geduldiger te zijn geworden in de communicatie met de kinderen op de groep en hiervan veel effect te merken op het kind.

Regelmatig kwamen hierbij letterlijk een aantal behandelde strategieën letterlijk naar voren, zoals: richten op het kind, pauzes inlassen, taal uitbreiden, verlengen, de juiste vragen stellen (maar niet teveel), iets toevoegen in plaats van alleen maar herhalen.

Er werden ook wensen geuit ten aanzien van een vervolg op de training middels een opfrisbijeenkomst.

Kort samengevat: het is mogelijk gebleken om middels een training van 10 weken in taalstimulerende strategieën verandering te creëren in het bewustzijn en in het dagelijks gedrag van pedagogisch medewerkers.

3. Vervolg op 'Met Taal Vooraan'

'Met Taal Vooraan' is door alle betrokkenen als succesvol en waardevol ervaren. Dit geeft aanleiding om het project een vervolg te geven. Mits de financiële middelen voorhanden zijn denken we hierbij aan een grotere uitrol van de training, met daarnaast uitgebreider praktijkgericht onderzoek (waaronder vergelijking met een niet-getrainde controlegroep) om de effecten beter te kunnen onderbouwen. Voordeel van deze praktijkgerichte manier van werken is dat, naast het onderzoek, tegelijkertijd implementatie in de praktijk plaatsvindt.

Binnen de groep van eerstelijns logopedisten in Rotterdam is voldoende animo om als trainer/coach mee te doen in een vervolgtraject. Hiervoor is het allereerst noodzakelijk dat zij een train-de-trainer traject volgen. Dit kan gegeven worden door de huidige logopedist-trainer van het project. Dit zal echter niet kosteloos kunnen plaatsvinden.

Hogeschool Rotterdam is reeds bezig met een kleinschalig vervolg met als doel de opbrengsten van het project in het onderwijs te implementeren. Dit is gestart naar aanleiding van het afstudeeronderzoek van student Social Work Myrthe Stuit. Vanaf september 2018 zijn vier studenten logopedie als 'co-coach' van PM'ers aan de slag met de principes van 'Met Taal Vooraan', op de locaties die al eerder aangaven mee te willen doen, maar op een wachtlijst gezet zijn. Ook zal een tweede student Social Work haar afstudeerwerk hierop richten. Daarnaast wordt na afronding van de gegevensverwerking vanuit het lectoraat Zorg voor Communicatie gezocht naar subsiemogelijkheden om het project voort te kunnen zetten. Naast een onderzoekssubsidie en bijdragen vanuit Hogeschool Rotterdam (in de vorm van studenten en docenten) zijn ook financiële bijdragen vanuit kinderopvangorganisaties en de gemeente Rotterdam onmisbaar.

De interventie 'Met Taal Vooraan' biedt, naast de professionalisering van de PM'er, de logopedist de mogelijkheid om zich te profileren als expert op het gebied van taalstimulering. Hierbij wordt een laagdrempelige, duurzame samenwerking tussen kinderopvang/ voorschoolse educatie en de 'logopediepraktijk om de hoek' bewerkstelligd. Door vroegtijdige signalering en tijdige doorverwijzing van kinderen met (mogelijke) taalproblemen worden latere leer- en gedragsproblemen zoveel mogelijk voorkomen.

We bemerken sterke interesse vanuit basisonderwijs, kinderopvang, gemeente en studierichtingen binnen de Hogeschool Rotterdam (anders dan de opleiding Logopedie). Op dit moment wordt gewerkt aan het onderhouden en uitbreiden van een netwerk, met als doel in de toekomst de samenwerking te kunnen vinden en 'Met Taal Vooraan' mogelijk te implementeren in een groter (beleids)kader, passend in de doelen die de gemeente voor ogen heeft met betrekking tot het terugdringen van taalachterstanden.

4. Publicaties en presentaties

Onderstaande publicaties en presentaties zijn reeds resultaten van (delen van) het project 'Met Taal Vooraan':

Kil, L., Lopez Penha, M. & Van de Merbel, Y. (2018). Het taalstimulerend gedrag in kaart brengen middels de observatielijst taalstimulering (minorproject). Posterpresentatie van studenten logopedie bij Openbare Les Karin Neijenhuis 'Zorg voor Communicatie; een goed gesprek is in balans', zie ook www.hr.nl/openbareleskarinneijenhuis

Mamber, R. (2017) Trainen in Taal; CityLab projecten voorkomen taalachterstand. Rotterdams Onderwijs Magazine, 40, december, 4-5. (interview met projectleider)

Stuit, M. (2018) Thuis in Taal Vooraan. Een onderzoek naar optimale aansluiting bij de behoeften van pedagogisch medewerkers van VVE-lokaties om taalstimulering bij peuters te versterken. Afstudeerverslag opleiding Social Work, Hogeschool Rotterdam.

Van de Venne, G., Halm, A., Neijenhuis, K. (2018). Met Taal Vooraan; Taalverrijking op de VVE. Handleiding voor Pedagogisch Medewerkers. Hogeschool Rotterdam: interne publicatie.

Van de Venne, G., Halm, A. & Neijenhuis, K. (2018) Opbrengsten van het ZOLORO-HR project 'Met Taal Vooraan; taalverrijking op de VVE. Presentatie op bijeenkomst 'Praktijkgericht onderzoek in de zorg voor communicatie; de logopedist als coach!?', donderdag 29 november 2018, Hogeschool Rotterdam.

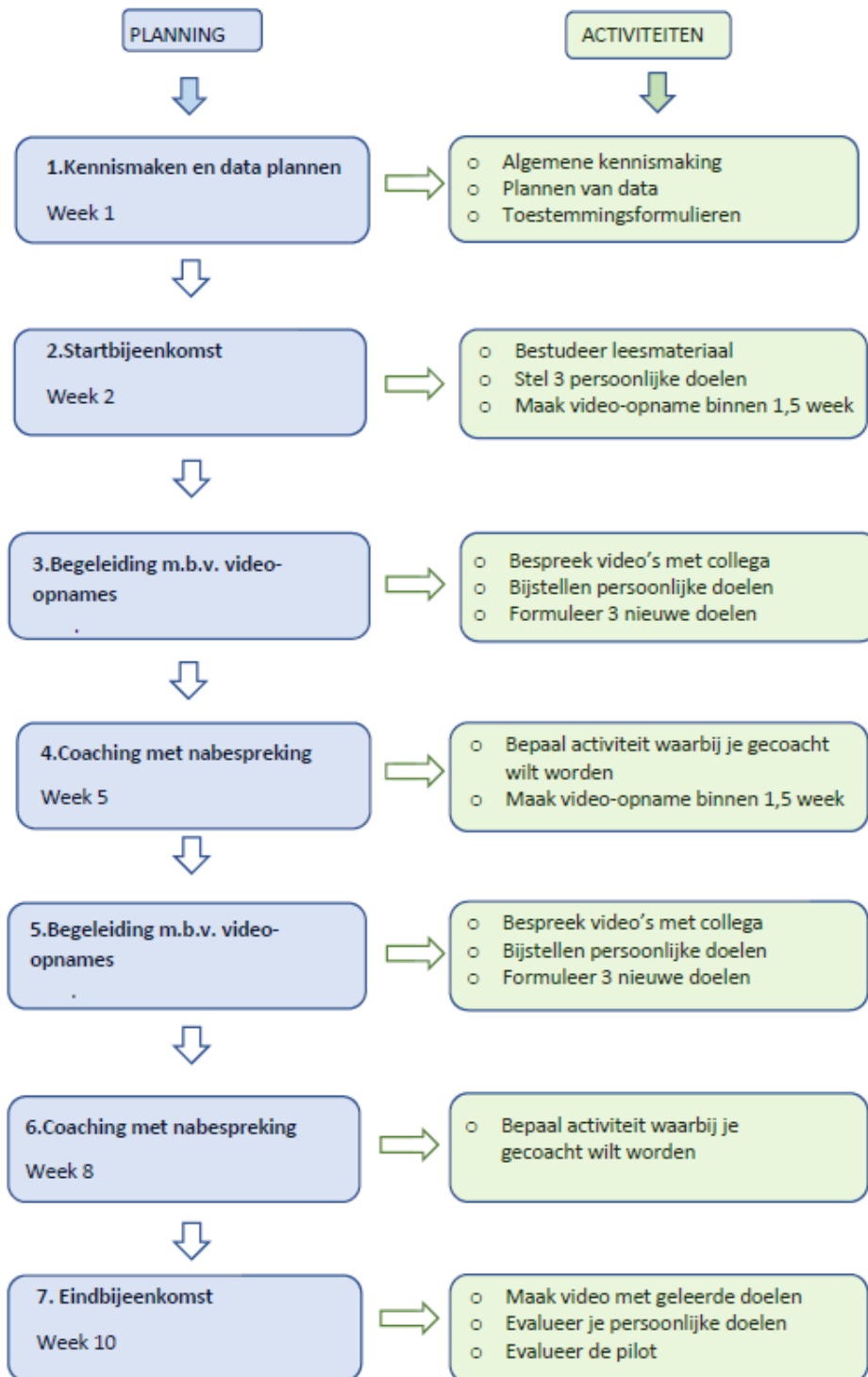
Van den Bogart-Nuñez, A. Van der Linden, S., Van Meggelen, J., Smit, C., Taillie, K., Vollebregt, K. (2018) 'Met Taal Vooraan; Assessment of interaction skills of pedagogical associates'. Posterpresentatie cursus 'Onderzoek & Internationalisering, Hogeschool Rotterdam, opleiding Logopedie.

Van Rijn, K., Machgeels, I., Verhage, D., De Bruijn, M., Verhage, F., Abdirahman Ali, A. (2018) How did pedagogical associates experience 'Met Taal Vooraan'? Posterpresentatie cursus 'Onderzoek & Internationalisering, Hogeschool Rotterdam, opleiding Logopedie.

Nieuwsbrieven:

Er zijn gedurende de looptijd van het project drie nieuwsbrieven verschenen; deze zijn via de projectsite www.hr.nl/mettaalvooraan te lezen.

Bijlage 1. Opzet van de training 'Met Taal Vooraan'

Bijlage 2. Verbeterpunten en aanbevelingen

1. In de periode van werving van locaties mag duidelijker gecommuniceerd worden wat de training inhoudt, zodat men weet waar men voor kiest. Dit vergroot het draagvlak om mee te doen en daarmee het aantal aanmeldingen.
2. De planningsbijeenkomst moet op een eerder moment worden gehouden. Minimaal 2 maanden voor aanvang van de training zelf. Het plannen was een uitdaging door activiteiten op de groep, zoals vakantie, een projectweek, de Kijkobservatie en oudergesprekken.
3. In de aanloop naar de planningsbijeenkomst en start van de training moet intensiever contact zijn met de deelnemende locaties. De projectgroep was druk bezig met de voorbereidingen waarbij het contact vooraf met de locaties als te weinig werd ervaren.
4. Contact vooraf moet uitdrukkelijk ook met de betrokken PM'ers plaatsvinden. We merkten dat mail of gespreksverslag van telefonisch contact met bijvoorbeeld directie niet altijd goed bij de PM'ers terecht kwam. Mailadressen van deelnemende PM'ers moeten in vroeg stadium worden verkregen.
5. Veel PM'ers hadden moeite met het formuleren van persoonlijke doelen. De PM'er zou geholpen zijn met een eigen startfilmpje van de interactie met een kind. Deze opname wordt met de logopedist besproken. De PM'er zal dan concrete doelen hebben bij aanvang van de training. Dit moment moet in een herziening worden ingebouwd.
6. Gezien het aantal strategieën is het goed om de PM'er 3 doelen te laten formuleren en daarmee de hele training aan de slag te laten gaan. De overige strategieën worden meegenomen, maar hebben minder de nadruk.
7. De instructie over bruikbare activiteiten om te filmen moet duidelijker. De gefilmde activiteiten waren vaker een 'lesje' met veel herhaling en te weinig een (veel bruikbaar) vrij interactief spelmoment met veel variatie.
8. De opnames mogen niet langer zijn dan 7 minuten. Langer opnames bieden geen meerwaarde en het kost teveel analysetijd. Bovendien is er met een kortere opname meer tijd voor het bespreken en concreet maken van de persoonlijke doelen tijdens het video begeleidingsgesprek.
9. Er moet een AVG-proof manier gevonden worden om video opnamen die door de PM'ers zijn gemaakt te delen met de logopedist ter analyse. De gekozen app (We Transfer) werkte vaak niet goed. Ook moet met de PM'ers vooraf worden getest met een dummy-filmpje, zodat iedereen weet hoe het werkt.
10. Er mag onderzocht worden in welke vorm de coaching kan worden aangepast om sterkere individuele momenten te creëren.
11. Aparte nabesprekingstijd na schooltijd over de coaching bleek niet nodig. Tijdens een rustiger moment op de groep was hier reeds ruimte voor. Na schooltijd bleek dit ook nauwelijks in te plannen. In een herziening moet de tijdverdeling hieromtrent worden aangepast. Iets langer op de groep, geen extra gesprekje na school.

Gaby van de Venne, september 2018

Bijlage 3. Inhoud van de training 'Met Taal Vooraan'

De training vangt aan met een startbijeenkomst, waarin de PM'ers een werkmap ontvangen met daarin de planning van de training en een theoretisch kader aangaande de normale taalontwikkeling bij peuters en de te versterken vaardigheden/strategieën. De PM'ers krijgen acht strategieën aangeboden. Bovendien wordt aandacht geschonken aan gedragingen die volgens de literatuur de interactie juist belemmeren.

Interactie uitlokkende strategieën: richten, vertragen, beurtgedrag, vragen.

Taaluitbreidende strategieën: benoemen, variëren, verbeteren, verlengen.

Interactiebelemmerende gedragingen: niet richten, niet vertragen, stellen van testvragen, gesloten vragen, retorische vragen, vragen die druk uitoefenen.

Ondersteund door beeldmateriaal wordt de interactie of het ontbreken ervan aan de PM'ers geïllustreerd. Er is ruimte voor uitwisselen van eigen ideeën en ervaringen.

Aan het eind van de startbijeenkomst wordt de PM'er gevraagd persoonlijke doelen te formuleren. Na de startbijeenkomst dient de PM'er de werkmap te bestuderen.

Voor deze startbijeenkomst is 2 uur gereserveerd.

2 weken na de startbijeenkomst vindt het eerste videobegeleidingsgesprek plaats. De PM'er heeft voorafgaand aan dit gesprek zelf een opname gemaakt van minimaal 10 en maximaal 15 minuten. De logopedist analyseert de opname vooraf op micro niveau volgens de principes van de Video Interactie Begeleiding. De PM'er kiest zelf een of meer delen die ze wil laten zien en bespreken.

De persoonlijke ervaringen van de afgelopen twee weken komen aan bod. De gemaakte opname wordt bekeken waarbij gefocust wordt op positieve aspecten én de persoonlijke leerdoelen. Verder kunnen vragen en gedachten aan bod komen. Het gesprek wordt afgesloten met het waar nodig bijstellen en/of aanvullen van de persoonlijke doelen.

2 weken na het videobegeleidingsgesprek volgt coaching op de groep gedurende 1½ à 2 uur. De coaching wordt niet specifiek voorbereid in die zin dat de PM'er een activiteit voorbereid. Wel denkt zij vooraf na over een geschikte activiteit. Voor het vooraf voorbereiden van een activiteit wordt niet gekozen omdat dit teveel prestatiedruk kan leggen op de PM'er. De activiteit dient een spelenderwijs karakter te hebben waar taal en de te oefenen strategieën ruim aan bod kunnen komen, zoals knutselen, de zandtafel, de speelboerderij of de huishoek. Het is niet de bedoeling dat er 'een les' wordt gegeven. Tijdens de coaching 'volgt' de logopedist de PM'er. Ze sluit aan bij het dagelijks werk van de PM'er op de groep. Dit houdt de coaching laagdrempelig en praktisch en geeft weinig tot geen prestatiedruk. De logopedist kan samen met de PM'er met een kind bezig zijn en tijdens deze activiteit de PM'er van tips en feedback voorzien. Ook kan de logopedist in deze situatie een voorbeeldrol vervullen.

Deze cyclus van video begeleidingsgesprek en coaching op de groep herhaalt zich nogmaals, steeds met tussenpozen van ongeveer 2 weken.

In de training zoals deze is uitgevoerd worden geen aparte evaluatiemomenten ingepland, omdat dit organisatorisch lastig is gezien de diverse activiteiten die PM'ers na de kindgebonden uren nog hebben. In de praktijk blijkt het goed mogelijk om te tussentijds te evalueren na het video begeleidingsgesprek en tijdens rustigere momenten op de groep als de coaching plaatsvindt.

Aan het eind van de trainingsperiode vindt een evaluatiebijeenkomst plaats tussen de logopedist en de PM'ers van een locatie. Desgewenst kunnen anderen hierbij aansluiten zoals een directielid of IB'er. Tijdens de evaluatiebijeenkomst wordt de trainingsperiode nabesproken, kunnen nog vragen worden gesteld en ervaringen uitgewisseld, worden de persoonlijke doelen besproken en worden de mogelijkheden om de geleerde vaardigheden intern te borgen onderzocht. In veel gevallen kunnen PM'ers elkaar op de groep blijven observeren, aanmoedigen en van feedback voorzien. Ook kunnen ze de opnames van de video begeleidingsgesprekken met de ontvangen notities gezamenlijk nog eens bestuderen en van elkaar leren. Tenslotte kan het werken met de strategieën opgenomen worden in het Persoonlijk OntwikkelingsPlan (POP).

Bijlage 4. Verslag literatuuronderzoek als basis voor 'Met Taal Vooraan'

Het leren van taal is voor jonge kinderen een natuurlijk proces. Zij leren taal van hun omgeving en in interactie met hun omgeving (The Hanen Centre, n.d.). Dickinson (2001) stelt dat als kinderen meer mogelijkheden krijgen om te spreken met hun verzorgers zij meer worden blootgesteld aan gevarieerd taalgebruik, wat positief is voor de taalontwikkeling. Kinderen in de regio Rotterdam horen niet alleen taal van hun ouders maar ook van medewerkers op kinderdagverblijven (KDV) en peuterspeelzalen (PSZ).

De zorg voor jonge kinderen op de dagbesteding kan een positief effect hebben op de taalontwikkeling. De mate van kwaliteit van de interactie tussen een pedagogisch medewerker (PM'er) en kind correleert positief met de taalontwikkeling van het kind (Mashburn, et al. 2008). Hoge kwaliteitszorg voor kinderen bestaat uit responsieve interacties die stimulerend zijn. Kinderen die zulke zorg ontvangen behalen hogere scores op testen voor de taalontwikkeling. Responsieve interacties zijn gericht op het kind, bevorderen de interactie en zijn correcte taalvoorbeelden (Weitzman et. al., 2006). Ook in Nederland wordt de verbale interactie binnen de zorg voor kinderen als kwaliteitskenmerk gezien (Helmerhorst, Riksen-Walraven, Fukkink, Tavecchio, & Gevers Deynoot-Schaub, 2017).

De PM'ers op een peuterspeelzaal werken meestal met een VVE programma om onderwijsachterstanden (waaronder taalachterstanden) te voorkomen en te bestrijden. VVE programma's worden aangeboden door voorzieningen zoals peuterspeelzalen, kinderdagverblijven of voorscholen. Een VVE programma loopt door t/m groep twee van de basisschool (Nederlands Jeugdinstituut, n.d.). Door de natuurlijke interactie tussen een PM'er en een kind kan de taalontwikkeling groeien (The Hanen Centre, n.d.). Hoe meer mogelijkheden kinderen hebben om te spreken met hun verzorgers hoe meer zij gevarieerd taalgebruik horen. Hierdoor groeit de woordenschat van een kind (Dickinson 2001). Ook het deelnemen aan gesprekjes laat kinderen oefenen met hun communicatieve vaardigheden en helpt hen om gespreksregels te leren. Het geeft kinderen voortdurend de mogelijkheid om te leren van correcte taalvoorbeelden, voornamelijk wanneer de inhoud aansluit bij datgene waar een kind aandacht voor heeft (Girolametto, Weitzman, & Greenberg, 2006).

Ondanks de inzet van ouders en pedagogisch medewerkers blijven er kinderen achter in de taalontwikkeling. Als logopedist krijg je in de vrije vestiging regelmatig met maken met jonge kinderen waarbij er zorgen zijn over de taalontwikkeling. In de samenwerking tussen PM'ers en de logopedist kan antwoord gegeven worden op vragen zoals: 'Hoe stimuleer ik een kind in zijn taalontwikkeling?' en 'Hoe kan ik die tips en adviezen inzetten?'. In de praktijk blijkt het niet eenvoudig deze adviezen om te zetten in dagelijks handelen, ondanks de kennis over taalstimulering. De rol van de logopedist kan in de samenwerking met de PM'er ook een preventieve rol zijn. Wanneer PM'ers getraind worden in het uitlokken van de interactie met kinderen dan heeft dat een significant positief effect op de productieve taalvaardigheden van die kinderen. Wanneer PM'ers de interactie uitlokken dan spreken kinderen spontaan meer met hun verzorgers en de andere kinderen (The Hanen Centre, n.d.). Op die manier hebben kinderen dus meer leermomenten en kunnen zij hun taalvaardigheden ontwikkelen doordat zij meer feedback krijgen op de taal en meer oefening hebben met andere kinderen of volwassen (Bohannon & Bonvillian, 1997 in research summary Hanen). Roberts en Kaiser (2012) tonen aan dat

het aanleren van strategieën effect heeft op de expressieve taalvaardigheden bij kinderen. Ook is het gebruik van interactie uitlokkende strategieën een significante voorspeller van een groei in woordenschat (Justice, Jiang, & Strasser, 2018). Naast het uitlokken van de interactie worden ook taal uitbreidende strategieën geassocieerd met positieve taalresultaten voor jonge kinderen (The Hanen Centre, n.d.).

In Rotterdam is de prevalentie van taalproblemen of taalachterstanden hoog. Het zou van toegevoegde waarde kunnen zijn om PM'ers te trainen in kwaliteitsvolle interactie om zo verergering van de taalproblemen te voorkomen. Er bestaan verschillende programma's die zich richten op kwaliteit in de kinderopvang. Deze richten zich op aspecten zoals het stimuleren van de autonomie, communicatie met leeftijdgenoten, veiligheid op de groep en taalstimulatie. Geen van deze programma's is passend bij de doelgroep PM'ers in Rotterdam. Hieruit is de vraag naar een passende training voor PM'ers in Rotterdam ontstaan. In de literatuur is allereerst gezocht naar de gedragingen die een positief effect hebben op de taalontwikkeling van jonge kinderen.

In de literatuur wordt gesproken over verschillende communicatieve strategieën. Roberts en Kaiser (2012) verdelen de strategieën in fases: context, modellen en expanderen, vertragen en prompten. Het modellen van taal wordt ook door Justice et al. (2008) gezien als een strategie waardoor kinderen een snellere taalontwikkeling doormaken. Onder modellen verstaan zijn; open vragen stellen, herhalen, uitbreiden, aangaan van gesprekken met kinderen en nieuwe woorden aanbieden. Weitzman et. al. (2006) maken ook een verdeling in strategieën; kind-georiënteerde, communicatie bevorderende en taal-modellerende strategieën. Piasta et al (2012) maakt een onderscheid tussen communicatie faciliterende strategieën en taalontwikkeling stimulerende strategieën. Cabell, Justice, McGinty, DeCoster en Forston (2015) benoemen responsieve strategieën, namelijk uitlokken en uitbreiden. Andere benamingen voor hoog-kwaliteit interacties zijn onderverdeeld in 'interactie gericht' en 'informatie gericht (Greenberg, 2007). Daarnaast worden er gedragingen genoemd die de interactie hinderen (McDonald, 2015; Greenberg, 2007).

Al deze strategieën zijn onder te verdelen in drie thema's; strategieën en gedragingen die zich richten op het uitlokken van interactie, strategieën die zich richten op het uitbreiden van de taal en interactie hinderende gedragingen. Hierna genoemd interactie uitlokkende strategieën, taal uitbreidende strategieën en interactie hinderende gedragingen. Strategieën die zich richten op beginnende geletterdheid, interactief voorlezen en peer-interactie worden in dit onderzoek niet meegenomen.

Een interactie uitlokkende strategie waar kinderen op reageren is het direct uitlokken van taal (vragen en verzoeken) door de gesprekspartner, dit in tegenstelling tot het geven van commentaar (Justice, Weber, Ezell, & Bakeman, 2002). Een taal uitbreidende strategie is het gebruik van recasts. Dit is een effectieve strategie zo blijkt uit een systematische review en meta-analyse van Cleave, Becker, Curran, Owen Van Horne, & Fey (2015). Het uitbreiden van de taal van het kind gebeurt als de gesprekspartner het onderwerp wat het kind inbrengt volgt en daarop voortbouwt door bijvoorbeeld informatie of uitleg te geven. Dit gebeurt voornamelijk bij interacties waarin sprake is van verschillende beurten. Hierdoor wordt de woordenschat gestimuleerd (Cabell, Justice, McGinty, DeCoster, & Forston, 2015). Het gebruik van interactie uitlokkende strategieën is positief gerelateerd aan woordenschat groei bij kinderen (Cabell, et al., 2011).

Girolametto en Weitzman (2002) tonen aan dat het gebruik van interactie uitlokkende strategieën positief correleert met het aantal uitingen, gebruik van verschillende woorden en meerwoorduitingen van peuters. Daarnaast was er ook een positieve correlatie tussen het gebruik van taal uitbreidende strategieën en het aantal uitingen van peuters. Zij vonden geen significante correlatie tussen taal uitbreidende strategieën en het gebruik van verschillende woorden of meerwoorduitingen. In een RCT tonen Helmerhorst et al. (2017) aan dat een 5 weekse video-feedback-training een positief effect heeft op verschillende gedragingen van medewerkers waaronder gedrag rondom de verbale communicatie. Ook Markussen-Brown et al. (2016) tonen aan dat scholing aan PM'ers een rendabele methode is om het taalaanbod aan kinderen te verbeteren. PM'ers gebruiken na een training meer interactie uitlokkende strategieën maar er is geen verschil waarneembaar in het gebruik van taal uitbreidende strategieën. Het gebruik van deze interactie uitlokkende strategieën heeft als effect dat de kinderen in de interventiegroep een grotere groei laten zien in taalgebruik en taalcomplexiteit dan de kinderen uit de controle groep (Piasta, 2012). Cabell, et. al. (2011) zien geen vooruitgang op de taal uitbreidende strategieën na een trainingsperiode. Ook McDonald, et al. (2015) tonen geen verschil aan in het gebruik van taal uitbreidende strategieën door de PM'ers na training. Zij tonen wel aan dat een korte logopedische training aan PM'ers in het gebruik van interactie uitlokkende en taal uitbreidende strategieën een significante afname van interactie hinderende gedragingen als gevolg heeft. Ook zien zij een significante verbetering van het gebruik van interactie uitlokkende strategieën maar er was geen verandering in gedrag rondom de taal uitbreidende strategieën. Ook Girolametto, Weitzman en Greenberg (2003) zien dat PM'ers die getraind werden in het toepassen van technieken om taal uit te lokken en te stimuleren na 9 maanden nog positieve veranderingen in hun gedrag laten zien. Door middel van een meta-analyse van RCT's tonen Werner, Linting, Vermeer en Van IJzendoorn (2016) aan dat interventies in het verbeteren van PM-kind interacties matig effectief zijn, zij maken geen onderscheid tussen de verschillende strategieën. Een training is dus een passende interventie om de interactie uitlokkende strategieën te bevorderen bij PM'ers. Er is een indicatie dat een training het gebruik van de interactie hinderende gedragingen kan verminderen. Er is onvoldoende bewijs gevonden dat er ook een significante groei verwacht kan worden in het gebruik van taalontwikkeling strategieën.

Referenties

- Cabell, S. Q., Justice, L. M., McGinty, A. S., DeCoster, J., & Forston, L. D. (2015). Teacher-Child conversations in preschool classrooms: contributions to children's vocabulary development. *Early childhood research quarterly*, 80-92.
- Cabell, S. Q., Justice, L. M., Piasta, S. B., Cumenton, S. M., Wiggins, A., Pence Turnbull, K., & Petscher, Y. (2011). The impact of teacher responsivity education on preschoolers' language and literacy skills. *American journal of speech-language pathology*, 315-330.
- de Jong, A., Vandenbroele, H., van der Arend, A., Glorieux, M., De Maesschalck, L., Vande Moortel, J., . . . Visser, M. (2008). *Inleiding wetenschappelijk onderzoek voor het gezondheidsonderwijs*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg .
- Girolametto, L., Weitzman, E., & Greenberg, J. (2006). Facilitating language skills; Inservice education for early childhood educators and preschool teachers. *Infants & young children* , 36-49.
- Greenberg, J. (2007, november 16). Supporting early childhood educators to meet language and literacy standards: Closing the gap. Retrieved from www.asha.org: file:///C:/Users/lies_/Downloads/1111_Greenberg_Janice%20(1).pdf

- Helmerhorst, K. O., Riksen-Walraven, M. J., Fukkink, R. G., Tavecchio, L. W., & Gevers Deynoot-Schaub, M. J. (2017). Effect of the caregiver interactions profile training on caregiver-child interactions in Dutch child care centers: A randomized controlled trial. *Child youth care forum*, 413-436.
- Justice, L. M., Jiang, H., & Strasser, K. (2018). Linguistic environment of preschool classrooms: What dimensions support children's language growth? *Early childhood research quarterly*, 79-92.
- Justice, L. M., Weber, S. E., Ezell, H. K., & Bakeman, R. (2002). A sequential analysis of children's responsiveness to parental print references during shared book-reading interactions. *American journal of speech- language pathology*, 30-40.
- Nederlands Jeugdinstituut. (n.d.). Wat is voor- en vroegschoolse educatie? . Retrieved from www.nji.nl: [https://www.nji.nl/Kennis/Dossier/Voor-en-vroegschoolse-educatie-\(vve\)/Wat-is-voor---en-vroegschoolse-educatie](https://www.nji.nl/Kennis/Dossier/Voor-en-vroegschoolse-educatie-(vve)/Wat-is-voor---en-vroegschoolse-educatie)
- The Hanen Centre. (n.d.). learning language and loving it, research summary. Retrieved from www.hanen.org: <http://www.hanen.org/SiteAssets/Helpful-Info/Research-Summary/Learning-Language-Research-Summary.aspx>

Annelies Halm, september 2018

